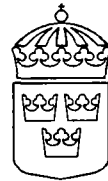

Justitieutskottets yttrande

1993/94:JuU6y

Barnpornografi

1993/94
JuU6y

Till konstitutionsutskottet

Inledning

Konstitutionsutskottet har i ett beslut den 8 februari 1994 berett justitieutskottet tillfälle att avge yttrande över ett antal under den allmänna motionstiden i år väckta motioner om förbud mot innehav av barnpornografi m.m. Motionerna är K401 av Margareta Viklund och Dan Ericsson i Kolmården (kds), K402 av Margareta Viklund och Chatrine Pålsson (kds), K403 av Sigrid Bolkéus och Birthe Sörestedt (s), K404 av Ingbritt Irhammar och Rosa Östh (c), K405 av Carl-Johan Wilson (fp), K406 av Holger Gustafsson och Liisa Rulander (kds), K407 av Charlotte Cederschiöld (m), K410 av Ulla Pettersson m.fl. (s), K411 av Ingela Thalén m.fl. (s), K412 av Maj-Inger Klingvall m.fl. (s), K415 av Karl-Göran Biörsmark m.fl. (fp) (yrkandena 1, 2 och 4), K417 av Inger Koch och Christel Anderberg (m), K424 av Birgit Henriksson (m), K426 av Karl Gustaf Sjödin m.fl. (nyd), K427 av Marianne Jönsson och Agne Hansson (c), K430 av Birthe Sörestedt m.fl. (s), K432 av Birgitta Dahl m.fl. (s), K436 av Gudrun Schyman m.fl. (v) (yrkandena 1–3), K439 av Berndt Ekholm och Lena Klevenås (s), K440 av Karl Gustaf Sjödin (nyd), K445 av Margareta Israelsson m.fl. (s, m, fp; c, kds, nyd, v, -) (yrkandena 1–5), Ju809 av Ingvar Carlsson m.fl. (s) (yrkande 5), Ju810 av Ian Wachtmeister m.fl. (nyd) (yrkande 17), U615 av Ingvar Carlsson m.fl. (s) (yrkande 12) och A815 av Karin Starrin m.fl. (c) (yrkande 48).

Vidare överlämnar justitieutskottet, ävenledes med yttrande, de till utskottet remitterade yrkandena 1993/94:K436 yrkande 2, 1993/94:K445 yrkande 5 samt, av Karin Starrin m.fl. (c), 1993/94:A815 yrkande 48 till konstitutionsutskottet.

Konstitutionsutskottet och justitieutskottet anordnade den 3 mars i år en gemensam hearing om kriminalisering av innehav av barnpornografi. Ärendet föranleder följande yttrande från justitieutskottet.

Justitieutskottets beredningsområde omfattar, såvitt här är av intresse, straff- och processrättsliga frågor. Regleringen sker i första hand i brottsbalken (BrB) och i rättegångsbalken (RB). I detta yttrande behandlar utskottet frågor som aktualiserats i motionerna och som tillhör utskottets beredningsområde.

Barnpornografi

Enligt bestämmelsen om barnpornografibrott i 16 kap. 10 a § brottsbalken (BrB) skall den dömas för barnpornografibrott som skildrar barn i pornografisk bild med uppsåt att bilden sprids eller som sprider sådan bild av barn om inte åtgärden med hänsyn till omständigheterna är försvarlig. Straffet är böter eller fängelse i högst två år.

Kriminaliseringen omfattar alla slags pornografiska bilder av barn, såväl fotografier som t.ex. teckningar.

Barnpornografibrottet infördes år 1980 (prop. 1978/79:179, KU 1978/79:33, rskr. 317). Som motiv för kriminaliseringen anfördes bl.a. den integritetsskada som kan uppkomma när barn medverkar vid tillkomsten av pornografiska alster. Departementschefen anförde (prop. s. 8) att de barn som medverkar normalt inte kan bedöma innebörden i och konsekvenserna av sin medverkan. Han ansåg vidare att man inte kan bortse från de skadeverkningar som kan drabba dessa barns syn på sexualiteten. Ett ytterligare motiv var att framställning och spridning av barnpornografiska alster är kränkande för barn över huvud taget.

I 7 kap. 4 § punkten 12 tryckfrihetsförordningen (TF) finns en reglering som kriminaliserar spridning av barnpornografi också om spridningen sker genom tryckt skrift. Motsvarande reglering gäller också enligt 5 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) om gärningen begås i en film.

I det följande avses med barnpornografi sådana pornografiska bilder av barn som faller under bestämmelsen i BrB om barnpornografibrott.

Kriminalisering av innehav

Innehav av barnpornografi är inte kriminaliserat.

I ett stort antal yrkanden — K401 (kds), K403 (s), K404 (c), K405 (fp), K406 (kds), K410 (s), K411 (s), K412 (s), K415 yrkande 1 (fp), K417 (m), K424 yrkande 1 (m), K426 yrkande 1 (nyd), K427 (c), K432 yrkande 1 (s), K436 yrkande 1 (v), K439 (s), K440 yrkande 1 (nyd), K445 yrkande 1 (s, m, fp, c, kds, nyd, v och -), Ju809 yrkande 5 (s) och U615 yrkande 12 (s) — begärs antingen omedelbar kriminalisering av innehav av barnpornografi eller att regeringen skall få i uppdrag att lägga fram ett förslag om innehavskriminalisering för riksdagen. I motion K407 yrkande 3 (m) föreslås att frågan om innehavskriminalisering utreds.

Frågan om kriminalisering av innehav av barnpornografi aktualiserades i riksdagen motionsvägen år 1993. Utskottet konstaterade då i sitt

av riksdagen godkända betänkande (1992/93:JuU16 s. 11) att frågan om kriminalisering av innehav är komplicerad och rymmer en rad principiella frågor. En kriminalisering skulle dock ytterligare understryka hur allvarligt samhället ser på hanteringen med barnpornografi. Något ställningstagande då ansåg utskottet emellertid inte aktuellt. I stället borde ett pågående beredningsarbete i Justitiedepartementet avvaktas.

Sedan dess har publicerats en departementspromemoria (Ds 1993:80) Ökat skydd för barn Ytterligare åtgärder mot sexuella övergrepp m.m., som har remissbehandlats. I promemorian föreslogs, främst med hänvisning till bärande tryckfrihetsrättsliga och yttrandefrihetsrättsliga principer, ingen kriminalisering av innehav av barnpornografi. Denna slutsats kritiserades av flertalet remissinstanser. I Justitiedepartementet upprättades därefter en promemoria om grundlagsändringar i fråga om barnpornografi.

Justitiekanslerns remissyttrande över promemorian Ökat skydd för barn och den nyssnämnda inom Justitiedepartementet upprättade promemorian lades till grund för en hearing den 8 februari 1994. Yttrandet liksom promemorian innehöll utkast till lagtext för att illustrera vilka ändringar i grundlagarna en kriminalisering av innehav av barnpornografi eller en utvidgad möjlighet till konfiskering av sådana alster i princip skulle kräva.

Därefter upprättades en lagrådsremiss som, på grund av ärendets speciella karaktär, innehöll två alternativa förslag. Enligt det ena alternativet kriminaliseras innehav av barnpornografiska bilder och innehav av tryckta skrifter som innehåller sådana bilder samt innehav av barnpornografiska filmer. För att innehavet skall vara straffbart krävs dock att bilden innefattar en skildring av verklighetstrogen karaktär. Att inneha sådana skildringar i form av endast text eller ljud blir inte straffbart.

Enligt det andra alternativet utvidgas möjligheten att konfiskera och förverka barnpornografiska bilder, tryckta skrifter och filmer som innefattar skildringar av verklighetstrogen karaktär och som påträffas i samband med en förundersökning.

Inget av det två alternativen innebär att censurförbudet i TF respektive YGL frångås.

En proposition i ärendet, som alltså skulle förväntas innehålla förslag till grundlagsändringar, skulle komma att läggas fram för riksdagen senare än vid den senaste tidpunkt som normalt gäller för grundlagsändringar enligt 8 kap. 15 § första stycket RF. Enligt nämnda lagrum stiftas grundlag genom två likalydande beslut med val emellan. Riksdagen får dock inte fatta slutligt beslut i en grundlagsfråga med mindre ärendet anmälts i riksdagens kammare senast nio månader före valet. I lagrådsremissen antyddes emellertid att konstitutionsutskottet skulle kunna utnyttja en undantagsregel i samma lagrum och ge dispens från niomånadersregeln. I sådana fall skulle en ny reglering kunna träda i kraft den 1 januari 1995.

Lagrådet har i sitt yttrande över förslagen funnit att det inte är tillfredsställande att frågor om ändring av grundlag drivs under sådan tidspress som i detta ärende, och Lagrådet anför att de motiv för att i

förevarande fall tillämpa den nyssnämnda undantagsregeln inte är särskilt starka. Lagrådet understryker att remissbehandlingen av lagförslag inom det yttrandefrihetsrättsliga området brukar avkasta värdefulla synpunkter av både saklig och teknisk karaktär som kan tas till vara i den fortsatta beredningen av ärendet. Sammanfattningsvis ifrågasätter Lagrådet om ärendet fått den allsidiga belysning som bör föreligga innan en grundlagsändring genomförs. Lagrådet pekar vidare på brister i lagförslagen i remissen och anför härutöver att de lösningar som presenteras i remissen inte är de enda tänkbara. Avslutningsvis föreslog Lagrådet vissa ändringar i de remitterade lagförslagen.

Regeringen har nyligen meddelat att den inte nu kommer att förelägga riksdagen något förslag om grundlagsändringar när det gäller barnpornografibrott.

Överväganden

Utskottet vill först uttrycka sin förvåning över den behandling regeringen gett frågan om kriminalisering av innehav av barnpornografi trots att utskottet förra året underströk såväl frågans angelägenhet som dess komplexitet. Detta är naturligtvis otillfredsställande.

Utskottet går härfter in på de kriminalpolitiska överväganden som bör göras.

Förbud att inneha vissa föremål är inte okända i den svenska strafflagstiftningen. Detta gäller t.ex. vapen om tillstånd saknas och olovligt innehav av narkotika. Syftet med innehavsförbud är i allmänhet att förhindra brott.

Beträffande vapen anförde utskottet t.ex. i sitt betänkande över förslaget till vapenlag (prop. 1973:166, JuU 38 s. 17 f) att det inte torde råda något tvivel om att det allmännas möjlighet att i erforderlig utsträckning kontrollera innehav och bruk av skjutvapen utgör ett viktigt medel i kampen mot våldsbrottsligheten. Ett annat skäl som utskottet anförde för förbud mot innehav av vissa mindre farliga vapen (luft- och fjädervapen) var inte främst att förebygga brott utan att förhindra att barn och ungdom av okynne eller omdömeslöshet orsakade person- och egendomsskador.

I fråga om förbud mot innehav av narkotika anfördes liknande skäl. Här tillkom emellertid även att det kan vara lättare att upprätthålla ett innehavsförbud än t.ex. ett överlåtelseförbud. I den delen hänvisade departementschefen till Rikspolisstyrelsen och anförde att polisen för att kunna komma åt den grövsta narkotikabrottsligheten, det vill säga de olaga överlåtelserna, måste kunna göra ingripanden mot allt olovligt innehav. Andra lagutskottet framförde liknande synpunkter (prop. 1968:7 s. 112, 2LU 1968:1 s. 45 och där gjord hänvisning till 2LU 1966:61).

Som framgått kan på kriminalpolitiska grunder således såväl den ökade möjligheten att förebygga brott som den ökade möjligheten att beivra brott åberopas som skäl för kriminalisering av innehav allmänt sett.

Frågan är då om dessa skäl gör sig gällande när det gäller innehav av barnpornografi.

Utskottet konstaterar först att barnpornografi som företeelse är oacceptabel. Produktionen innebär som regel ett allvarligt sexuellt övergrepp på barnet (till den frågan återkommer utskottet nedan). Hårtill kommer den kränkning som barnet utsätts för genom att övergreppet finns dokumenterat och tillgängligt för andra. Förekomsten av barnpornografi måste dessutom anses kränkande för barn i allmänhet.

Det anförda leder utskottet fram till slutsatsen att statsmakterna har en skyldighet att överväga alla till buds stående medel för att skydda barn från sådana övergrepp som här är aktuella. Det är således motiverat med en skyndsam behandling av frågan om kriminalisering av innehav av barnpornografi. Vad som i det sammanhanget emellertid måste övervägas är om innehavskriminalisering kan vara en verkningsfull åtgärd.

Ett innehavsförbud i BrB skulle, vid sidan av straffhotet, innebära att det blev möjligt att ta i beslag och förstöra all barnpornografi som påträffas oavsett om den varit avsedd för spridning eller blivit spridd. När det gäller barnpornografi som påträffas under framställningen skulle det inte gå att freda sig med att barnpornografen inte var avsedd för spridning. Ett innehavsförbud skulle således träffa även sådan barnpornografi som är avsedd för endast personligt bruk. Åklagarens bevisbörda i mål om barnpornografibrott skulle följaktligen bli avsevärt mycket lättare, och straffvärda fall skulle i större utsträckning än i dag kunna beivras.

Samtidigt skulle ett innehavsförbud enligt utskottets uppfattning bidra till en minskning av nya övergrepp på barn. En minskad produktion av barnpornografi bör nämligen bli en följd av den minskning av efterfrågan på barnpornografi som ett straffhot kan förväntas medföra. Härigenom slipper barn bli utsatta för sådana sexuella övergrepp som regelmässigt förekommer i samband med framställningen. Ett innehavsförbud skulle också kunna medföra en minskning av risken att barn med hjälp av barnpornografiska bilder bibringas uppfattningen att det är normalt för barn att ha sexuellt umgänge med vuxna. Detta skulle i sin tur kunna göra det lättare för barn att motsätta sig sexuella inviter från vuxna, och barnet skulle följaktligen slippa bli utsatt för övergrepp. I nu berörda hänseenden kan ett innehavsförbud förväntas få en brottsförebyggande effekt.

Genom ett innehavsförbud skulle samhällets inställning till barnpornografi också bli helt klar — man kan, anser utskottet, inte bortse från ett straffbuds moralbildande effekt. Det är rimligt att förvänta sig att ett förbud att inneha barnpornografi förenat med den debatt som förevarit kommer att leda till en synnerligen restriktiv syn i samhället på sådan pornografi. Detta är enligt utskottets mening en utveckling som måste eftersträvas.

Sammanfattningsvis anser utskottet att mycket starka skäl talar för en kriminalisering av innehav av barnpornografi. Kriminaliseringen bör ske genom ett tillägg till 16 kap. 10 a § BrB. Någon anledning att införa en särskild straffskala för innehavsbrott finns inte. En annan sak

är att innehavets storlek och avsikten med det bör få betydelse när det gäller att bedöma brottets svårhet. För innehav av ett fåtal bilder torde endast böter kunna komma i fråga. Att det finns fängelse i straffskalan även för innehavsbrott innebär vidare att det på grund av misstanke om sådant brott kan beslutas om tvångsmedel som husrannsakan, anhållande och häktning. Beslut om frihetsberövande på grund av misstanke om endast innehav torde dock sällan kunna anses motiverat.

När det gäller straffbudets närmare utformning aktualiseras frågan om innehavsförbudet, som föreslogs i lagrådsremissen, skall begränsas till att avse barnpornografiska bilder av *verklighetstrogen* karaktär. Något motsvarande rekvisit gäller inte vid det nuvarande barnpornografibrottet.

I denna del övervägde regeringen i lagrådsremissen om en innehavskriminalisering borde ta sikte på skildringar av brott enligt 6 kap. BrB och inte på sådana skildringar som vilar på fiktiv grund. En sådan ordning skulle, anförde regeringen, stå i god överensstämmelse med syftet med en ökad möjlighet till att ingripa mot innehavet, eftersom ingen specifik individ kränks av en bild utan verklighetsanknytning, och den skulle innebära att ingreppet i tryckfrihetsrättsliga grundprinciper blev mindre. En svaghet är dock att den ordningen skulle innebära ett krav på bevisning om den brottsliga gärning som bilden visar. Och även om sådan bevisning skulle kunna förebringas, skulle den som avbildats utsättas för nya lidanden genom rättegången. En möjlighet, ansåg regeringen, är att i stället kriminalisera innehav av sådana bilder som innefattar en skildring av verklighetstrogen karaktär. Det skulle i så fall vara tillräckligt att konstatera vad bilden i sig visar, och t.ex. teckningar, animerade filmer och annat material som inte framstår som verklighetsbaserat skulle därmed i princip falla utanför det straffbara området vid en innehavskriminalisering. En sådan avgränsning är också angelägen från principiella tryckfrihetsrättsliga synpunkter, slutade regeringen.

Lagrådet ifrågasätter om det är lämpligt att göra en åtskillnad i fråga om brottsrekvisiten mellan det nuvarande barnpornografibrottet och det nya innehavsbrottet. Motiven för en sådan åtskillnad finner Lagrådet inte övertygande.

Utskottet, som delar regeringens i lagrådsremissen framförda uppfattning, anser det för sin del lämpligt att avgränsa det straffbara området vid innehav av barnpornografi till att avse bilder av *verklighetstrogen* karaktär. Paragrafen bör få den av Lagrådet föreslagna lydelsen.

Ett effektivt innehavsförbud som träffar all barnpornografi förutsätter motsvarande tillägg till TF och YGL. Det får ankomma på konstitutionsutskottet att ta ställning till hur de konstitutionella problem som i det sammanhanget uppstår skall lösas.

I motionerna K407 (m), K424 (m), K424 (m) och K436 (v) begärs att begreppet barn i barnpornografibrottet skall ges en entydig definition genom att som barn definieras en person som inte fyllt 18 år.

I förarbetena till 16 kap. 10 a § BrB uttalas (prop. 1978/79:179 s. 9) att bestämmelsen syftar till att skydda unga människor vilkas könsmognadsprocess ännu inte är avslutad.

Utskottet behandlade den här aktuella frågan tämligen utförligt år 1990 i sitt yttrande (1989/90:JuU3y) till socialutskottet över FN:s barnkonvention. Enligt barnkonventionen skall den som inte fyllt 18 år som regel anses vara ett barn. Utskottet som fann att utformningen av den svenska lagstiftningen uppfyller kraven i barnkonventionen avstyrkte då bifall till liknande motionsyrkanden. Utskottet anförde bl.a. att en strikt åldersgräns — i vart fall med den utformning som då var aktuell — var behäftad med flera nackdelar. Den identifiering som skulle kunna bli nödvändig skulle innebära ytterligare integritetskränkningar av barnet. Vidare skulle en åldersgräns kunna medföra att åklagaren i många fall skulle vara tvungen att styrka att ett avbildat barn inte fyllt 18 år, något som med all sannolikhet kraftigt skulle kunna begränsa möjligheterna till åtal på grund av de bevisvärigheter som kunde förväntas uppstå. Utskottets bedömning var att införandet av en åldersgräns — i vart fall med den utformning som föreslogs — snarast skulle motverka motionärernas syfte genom att i praktiken inskränka möjligheten att bestraffa utnyttjandet av barn i pornografiskt syfte. Samtidigt hänvisade utskottet till justitiekanslerns remissyttrande över barnkonventionen där han anförde att det skulle vara önskvärt att skyddet i vart fall kunde utvidgas till att omfatta även unga personer vars könsmognadsprocess var avslutad men som uppenbarligen i övrigt fortfarande befinner sig i den utvecklingsprocess i stort som utgör motiv för lagstiftningens skyddsbestämmelser. Utskottet ansåg således att en utvidgning av det straffbara området i linje med justitiekanslerns synpunkter kunde övervägas.

Sådana överväganden har skett inom ramen för arbetet med promemorian Ökat skydd för barn. I promemorian föreslås att bestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 7 § BrB utvidgas på så sätt att det blir straffbart att förmå även den som fyllt 15 men inte 18 år att medverka vid framställning av pornografisk bild eller vid sexuell posering. För närvarande träffar straffbudet endast förfaranden med barn under 15 år.

Promemorians förslag i denna del bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

Utskottet konstaterar att förslaget i promemorian i princip innebär att det skulle bli straffbart att utnyttja personer som inte fyllt 18 år i pornografiska syften och att detta gäller oavsett om det handlar om framställning av barnpornografiska bilder för eget bruk eller för spridning i tryckt skrift eller t.ex. sexuell posering. Med detta vore enligt utskottets mening en hel del vunnet. I sammanhanget är att märka att en konsekvens av den föreslagna regleringen är att all framställning av

pornografi där barn medverkar skulle komma att innefatta även ett brott mot 6 kap. BrB för vilket får dömas i brottskonkurrens i tillämpliga fall.

Utskottet ifrågasätter dock om detta är tillräckligt för att komma till rätta med barnpornografibrottet enligt 16 kap. BrB. Här gäller ju till skillnad från vad som gäller regleringen i 6 kap. BrB inte endast att bereda skydd för individen utan även att motverka den kränkning som barn i allmänhet, som utskottet ovan anfört, utsätts för genom förekomsten av barnpornografi (se även prop. 1978/79:179 s. 8). Mot den bakgrunden vill utskottet uppmärksamma den norska lösningen på motsvarande problem. I Norge innefattar barnpornografibrottet förbud att inneha eller till Norge införa pornografiska bilder av någon *som är, kan antas vara eller framställs som att vara* under 16 år. Det bör enligt utskottets mening övervägas om en liknande lösning men med en 18-årsgräns går att finna för svenskt vidkommande; utskottet noterar dock att också en lösning efter dessa linjer kan medföra vissa problem när det gäller avgränsningen av det straffbara området. De bevissvårigheter som eventuellt kan bli följderna av ett åldersrekvisit måste också noga övervägas. Avslutningsvis vill utskottet framhålla att några övertygande skäl för en *strikt* åldersgräns, där barn definieras som en person som inte fyllt 18 år, hittills inte presenterats.

Utskottet noterar att en ändring i barnpornografibrottet enligt BrB i linje med vad utskottet nu anfört bör medföra motsvarande ändring i TF och YGL. En annan ordning skulle innebära att det straffbara området enligt BrB inte längre skulle sammanfalla med det straffbara området enligt yttrandefrihetslagstiftningen.

Påföljden

I motionerna K407 (m), K415 (fp), K432 (s) och K445 (s, m, fp, c, kds, nyd, v och -) begärs skärpning av straffskalan för barnpornografibrott.

Straffskalan omfattar, efter en ändring som trädde i kraft den 1 juli 1993, böter eller fängelse i högst två år (prop. 1992/93:141, JuU16, rskr. 220).

Utskottet anser för sin del att frågan om en ytterligare skärpning av straffskalan är för tidigt väckt. I sammanhanget vill utskottet också erinra om vad utskottet nyss anförde; om ett barnpornografibrott innefattar framställning av pornografiska bilder där barn medverkar torde gärningsmannen som regel i brottskonkurrens kunna dömas även för ett sexuellt övergrepp på barnet enligt 6 kap. BrB. Detta får i skärpande riktning betydelse för den påföljd som kan utmätas (se 26 kap. 2 § BrB).

Övriga frågor

I motion K432 (s) begärs ett uttalande till förmån för samordnade nordiska insatser mot barnpornografi.

Utskottet har i sitt betänkande om anslag till polisväsendet (1993/94:Ju19) nyligen behandlat några motionsönskemål med liknande inriktning.

Här kan nämnas att regeringen i planeringsdirektiv för polisväsendet avseende budgetåret 1994/95 under anslaget till Rikspolisstyrelsen har beräknat medel för ett ökat nordiskt samarbete med utländsk polis för att bekämpa brottslighet som består i att nordiska medborgare begår sexuella övergrepp mot barn utomlands. Av betydelse i det sammanhanget är att en polissambandsman sedan december 1993 är placerad i Thailand med den enda uppgiften att bevaka frågor rörande sexuella övergrepp på barn. Utskottet vill också nämna att betydelsen av ett utvidgat internationellt polissamarbete understryks i årets budgetproposition (s. 93) och att regeringen anser att det är nödvändigt att utveckla starka och effektiva funktioner på central nivå inom polisen med uppgifter inom det internationella polissamarbetet. Avslutningsvis vill utskottet nämna att Sverige också är internationellt verksamt, t.ex. inom Europarådet, när det gäller att utarbeta rekommendationer för att med internationella insatser bekämpa barnprostitution och utnyttjande av barn för pornografi.

Utskottet vill nu ytterligare stryka under det angelägna i att de nordiska insatserna till skydd för barn i görligaste mån samordnas för att få en bättre genomslagskraft internationellt. Utskottet delar således motionärernas uppfattning i princip. När det gäller hur det praktiska arbetet skall utformas — utskottet har här nämnt ett par exempel från sitt beredningsområde — torde det närmast vara en fråga för regeringen och berörda myndigheter.

I motion K436 (v) tas upp frågan om förutsättningarna för tvångsmedel, i första hand husrannsakan, om innehav av barnpornografi kriminaliseras. Motionärerna vill att ett sådant beslut alltid skall fattas av rätten.

Frågor om husrannsakan m.m. regleras i 28 kap. RB. Utskottet, som konstaterar att tvångsmedelsanvändningen vid tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott regleras i TF respektive YGL, begränsar sitt yttrande till att avse reglerna i RB.

Regleringen i RB innebär sammanfattningsvis följande. En första förutsättning för husrannsakan är att det finns anledning att anta att ett brott förövats för vilket fängelse kan följa. Husrannsakan får då ske för att t.ex. söka efter föremål som kan vara underkastat beslag. Beslut om husrannsakan skall som regel fattas av förundersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Om husrannsakan kan förväntas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den hos vilken åtgärden företas skall beslutet normalt fattas av rätten. Det krävs alltid att skälet för åtgärden uppväger det intrång som en husrannsakan innebär; proportionalitetsprincipen är alltså tillämplig (se prop. 1988/89:124, JuU25, rskr. 313).

Utskottet konstaterar att det redan i gällande rätt finns tillräckliga garantier mot en omotiverad husrannsakan, och utskottet utgår för sin del från att införandet av ett innehavsbrott inte kräver någon specialreglering av hithörande frågor.

Enligt 16 kap. 10 b § första stycket BrB skall den som i stillbild eller i en film, ett videogram, ett televisionsprogram eller andra rörliga bilder skildrar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden eller bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring dömas, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för olaga våldsskildring till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som i rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring.

I paragrafens andra stycke straffbeläggs oaktsam spridning av nu nämnt material under förutsättning att spridningen sker i yrkesmässig verksamhet eller eljest i förvärvssyfte.

I paragrafens tredje och fjärde stycke görs bl.a. undantag för sådana bilder som godkänts för visning av statens biografbyrå.

Såvitt avser skildrandet av sexuellt våld eller tvång finns i princip motsvarande reglering i 7 kap. 4 § 13 punkten respektive 5 kap. 1 § första stycket YGL. Som yttrandefrihetsbrott skall också enligt 5 kap. 1 § andra stycket YGL anses att t.ex. sprida sådana olaga våldsskildringar som i rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur.

Kriminalisering av innehav

I motionerna K426 och K440 (båda nyd) begärs att innehav av våldspornografi skall kriminaliseras.

Utskottet har ovan tagit ställning för ett förbud att inneha barnpornografi. De skäl av kriminalpolitisk natur som utskottet där anfört gör sig inte med samma styrka gällande beträffande olika typer av olaga våldsskildringar. Utskottet vill i sammanhanget särskilt peka på att det är vuxna människor som agerar vid framställningar av sådana skildringar. Det får, som anförs i den tidigare omnämnda lagrådsremissen, förutsättas att medverkandet sker frivilligt och att det skildrade våldet framställts genom olika former av tekniska effekter för att ge sken av verkligt våld. När det gäller barnpornografi däremot får man utgå från att det som regel är ett verkligt övergrepp som skildras. Det går således inte att i detta sammanhang dra paralleller mellan barnpornografi och olaga våldsskildringar.

I den nyssnämnda lagrådsremissen uttalar regeringen att det inte finns anledning att ingripa mot endast innehav av material som innefattar andra tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott än barnpornografi. Utskottet delar denna bedömning. Det finns under sådana förhållanden inte heller anledning att utvidga regleringen i BrB; praktiskt taget alla här aktuella gärningar torde falla inom TF eller YGL.

I motionerna Ju810 (nyd) och A815 (c) begärs en utvidgning av bestämmelsen om olaga våldsskildring så att s.k. fistfucking faller inom det straffbara området.

Utskottet har behandlat liknande motionsönskemål tidigare (se 1992/93:JuU16) och därvid hänvisat till bl.a. en av Justitiekanslern upprättad promemoria (dnr 2903-91-90). Justitiekanslern övervägde bl.a. om det fanns anledning att något jämka bestämmelsen om olaga våldsskildring så att de fall som avses bli straffbelagda med större säkerhet kan beivras genom åtal. — Bakgrunden var en dom från Hovrätten för Västra Sverige den 13 maj 1991 där en person frikännts från ett åtal för olaga våldsskildring som avsåg fistfucking. — JK som anförde att en sådan åtgärd synes kräva grundlagsändring ansåg emellertid att det kunde hävdas att det i rättspraxis inte blivit helt klart att bestämmelsen i sin gällande lydelse inte skulle vara tillräcklig för sitt ändamål. JK ansåg att frågan var värd att överväga närmare när större erfarenhet vunnits.

Stockholms tingsrätt har nyligen meddelat en dom (DB 3 i mål nr B 8-1263-93) i ett mål där JK fört talan om ansvar för bl.a. olaga våldsskildring avseende fistfucking. Tingsrätten uttalar i sina domskäl bl.a. att lagförarbetena med kommentar måste uppfattas så att det för straffbarhet i fråga om sexuellt våld krävs att skildringen är ägnad att hos åskådaren inge föreställningen att offret utsätts för våld, det vill säga upplever smärta. I fråga om sexuellt tvång krävs på motsvarande sätt att skildringen är ägnad att hos åskådaren inge föreställningen att offret mot sin vilja tvingas underkasta sig en kränkande eller nedvärderande behandling av sexuell natur. — Tingsrätten dömde för olaga våldsskildring avseende ett stort antal videogram av här aktuell natur. Domen har ännu inte vunnit laga kraft.

Utskottet konstaterar med hänvisning till den nu berörda domen att rättspraxis förefaller utvecklas på det sätt som JK förutsåg i sin tidigare omnämnda promemoria. För närvarande kan det inte anses påkallat med någon utvidgning av rekvisiten för olaga våldsskildring.

Utredningar

I två motioner K402 (kds) och K430 (s) begärs att videovåldets negativa effekter skall utredas.

I propositionen om olika åtgärder mot våldsskildringar i filmer och videogram (prop. 1989/90:70 s. 29 f) finns en sammanfattande redogörelse för kunskapsläget när det gäller våldsskildringars inverkan på enskilda och på samhället. Där (s. 31) uttalas bl.a. att forskningsresultaten om påverkan av våldsskildringar inte har givit något entydigt resultat till stöd för en direkt koppling mellan utvecklingen av våldsbrottsligheten och medieutvecklingen. Vissa uppgifter tyder dock på ett samband mellan en del ungdomars höga konsumtion av videovåldsskildringar och våldstendenser.

I lagstiftningsärendet tillstyrkte riksdagen att ett råd mot skadliga våldsskildringar inrättades. Våldsskildringsrådet har till uppgift att följa

och ha kontakt med videomarknaden, ta initiativ och fördela medel till utbildning och information samt stödja frivilliga krafter i kampen mot skadliga våldsskildringar.

En redogörelse för forskningens nuvarande ståndpunkt när det gäller effekterna av videovåldet på barn och ungdom görs av Våldsskildringsrådet i delbetänkandet (SOU 1993:39) En gräns för filmcensuren. I sammanhanget är värt att nämna att det i en bilaga till betänkandet konstateras (s. 106) att forskningen inte kunnat fastställa något mätbart samband mellan underhållningsvåldet och våldsbrott.

I Kvinnovåldskommissionens direktiv ingår att undersöka om det går att få fram ytterligare kunskapsunderlag som belyser eventuella samband mellan våldspornografi och våld mot kvinnor (Dir. 1993:88 s. 16).

Utskottet som tidigare behandlat liknande yrkanden (se t.ex. 1992/93:JuU7) vill understryka att utskottet har förståelse för syftet med motionerna. Enligt utskottets mening kan det inte uteslutas att t.ex. barn- och ungdom på ett negativt sätt påverkas av det utbredda våldet i t.ex. filmer; tvärtom framstår det som sannolikt att sådana effekter finns även om de är svåra att påvisa. Utskottet är dock med hänvisning till det arbete som gjorts under senare år och det som nu pågår inte berett att förorda att ytterligare utredningsarbete inleds.

I motion K430 begärs också en utvärdering av 1990 års lagändringar beträffande olaga våldsskildring. Då infördes den inledningsvis nämnda bestämmelsen om yrkesmässig oälsam spridning av olaga våldsskildring samtidigt som maximistrafik för olaga våldsskildring, och för det oälsamma brottet, bestämdes till fängelse två år.

En granskning av tillämpningen av bestämmelsen om olaga våldsskildring finns i JK:s tidigare nämnda promemoria (2903-91-90). Granskningen avsåg åren 1986–1991. Av granskningen framgår bl.a. att åtal väckts beträffande 176 videogramtitlar och att mer än 130 av dessa ansetts innehålla olaga våldsskildringar. Dessutom tillkommer några fall av strafförelägganden. I fråga om mer än 40 videogramtitlar har väckta åtal ogillats. Fler än hälften av frikännandena berodde på att yrkesmässig spridning som skett endast av oälsamhet inte var straffbar under åren 1989–1990. På den punkten är lagen som framgått numera ändrad.

JK anför avslutningsvis i promemorian att han räknar med att under åtskillig tid framåt få ta ställning till olika praxisfrågor som uppkommer inom ramen för det nu gällande regelsystemet på området. Han anför vidare att han är medveten om att det kan vara en skyldighet för honom att underrätta regeringen om behov av regelförändringar som kan komma att visa sig under det fortsatta arbetet med hithörande frågor.

Enligt utskottets mening finns det mot den här angivna bakgrunden ingen anledning att, från straffrättsliga utgångspunkter, nu initiera en ny översyn av lagstiftningen.

Britta Bjelle

I beslutet har deltagit: Britta Bjelle (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Göthe Knutson (m), Bengt-Ola Rytter (s), Birthe Sörestedt (s), Nils Nordh (s), Birgit Henriksson (m), Göran Magnusson (s), Siw Persson (fp), Alf Eriksson (s), Christel Anderberg (m), Lena Boström (s), Anders Svärd (c), Kjell Eldensjö (kds) och Ulf Eriksson (nyd).

Från Vänsterpartiet, som inte företräds av någon ordinarie ledamot i utskottet, har suppleanten Berith Eriksson (v) närvarit vid den slutliga behandlingen av ärendet.

Avvikande meningar

1. Barnpornografi

Britta Bjelle och Siw Persson (båda fp) anser att den del av utskottets yttrande i avsnittet *Överväganden* som börjar med "Utskottet vill" och slutar med "naturligtvis otillfredsställande" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill inledningsvis beklaga den situation som riksdagen nu ställs inför vad gäller ytterligare åtgärder mot barnpornografi. Utskottet framhöll redan för ett år sedan att frågan om kriminalisering av innehav av barnpornografi är komplicerad och rymmer en rad principiella frågor. Utskottet betonade också att en kriminalisering skulle ytterligare understryka hur allvarligt samhället ser på hanteringen med barnpornografi.

Likafullt dröjde det ända till oktober 1993 innan Justitiedepartementet skickade ut promemorian *Ökat skydd för barn* på remiss. I sammanhanget kan också noteras att frågan om barnpornografi inte aktualiserades i höstens överläggningar mellan partierna om ändringar i olika grundlagar. Det är olyckligt att regeringen inte heller nu har lämnat något förslag till riksdagen som gör det möjligt att effektivare ingripa mot barnpornografi.

2. Barnpornografi

Göthe Knutson, Birgit Henriksson och Christel Anderberg (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande i avsnittet *Överväganden* som börjar med "Utskottet vill" och slutar med "naturligtvis otillfredsställande" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar först att frågan om åtgärder mot innehav av barnpornografi är komplicerad så till vida att de kriminalpolitiska övervägandena inte kan ses isolerade från viktiga tryck- och yttrande-

frihetsrättsliga principer. Det gäller då inte så mycket avvägningen mellan skyddet för de enskilda individerna och de personer som vill utnyttja tryck- och yttrandefriheten som frågan om, och i så fall hur omfattande, ändringar i grundlagarna som är nödvändiga för att åtgärder mot innehav av barnpornografi skall få tillräcklig effekt. Utskottet ser därvid som sin uppgift att yttra sig över de kriminalpolitiska aspekterna medan konstitutionsutskottet enligt riksdagsordningen har att göra den bedömning som gäller de konstitutionella frågorna.

dels att den del av utskottets yttrande i samma avsnitt som börjar med "Ett effektivt" och slutar med "skall lösas" bort ha följande lydelse:

Som utskottet tidigare berört förutsätter en kriminalisering av innehav av barnpornografi ändringar i centrala delar av den tryck- och yttrandefrihetsrättsliga lagstiftningen. De svåra avvägningar som måste göras i ett så speciellt lagstiftningsärende som detta har bl.a. tagit sig uttryck i att det i remissen till Lagrådet föreslogs två alternativ — det s.k. kriminaliseringsalternativet och det s.k. konfiskeringsalternativet. Enligt riksdagsordningen ankommer det på konstitutionsutskottet att göra de fortsatta bedömningar och överväganden som måste göras.